

a tekintélyes gazdakból alakult egyesületnek szivesebben fogják a marhátnémi készpénzelőleg mellett átengedni, mint a vidéki mészárosoknak, akik rendszerint szintén csak hosszabb terminusban fizették meg az átvett árút. Azonfelül abban is reménykedett, hogy az uradalmak az egyesület adós levelét az ő bérlőik fizetéseknél készpénzül fogják elfogadni.

A tervező végül abban reménykedett, hogy a pesti és bécsi vásárokon sikerülni fog az élősúly szerinti eladást a tulajdonsok meglegedésére keresztülvinni azon föltevésben, hogy a mészárosok 7.5–10 q élősúly után átlagban $\frac{2}{3}$ részt vagósúlyul fognak megfizetni. E tekintetben főleg dr. Burger Jánosnak, az akkori kor egyik gazdatekintélyének számításaira alapította föltevését, a melyek szerint kellő erőben, de nem hizott állapotban levő marha élősúlya után 52–54% hús számítható; faggyú beszámításával pedig 56–59%. Félig hizott árú után 57–60% hús és a faggyú beszámításával 59–65%, végül teljesen kihizott marhánál 61–64% hús, a faggyú hozzászámításával egészen 70%. A csekélyebb értékű húsrészek a fejvel és a lábakkal együtt a tiszta húshoz az által 4 negyedében Bujánovich felfogása szerint úgy volt számításba veendő, hogy az a sovány marhánál mint 20–22, félig hizottnál mint 15–20, a kövér marhánál mint 8–12 viszonylik a százhoz.

* * *

Talán mondanom sem kell, hogy Bujánovich javaslata a pusztában elhangzó szó maradt; a mint az másképen nem is lehetett egy olyan korban, a hol még a magyar gazdánál merőben hiányzott az, a mit az angol public spirit-nek mond, mikor másfelől az idealista tervező oly egyesület alakítására biztatta őket, mely tulajdonképén egy szövetkezetnek és kereskedelmi társaságnak mixtum compositum lett volna. Ez a terv kezdettől fogva magán hordozta a kivihetelenség stigmáját; mindazáltal érdekes gazdaságtörténeti adat az akkori kor kiválóbbjainak idealisztikus felfogásáról.

Dr. Rodiczky Jenő.

Nagyszombat városának halastava. Régi idők emléke gyanánt még a 18. század közepén is állott ama halastó, melyet a nagyszombatiak sok száz évvel azelőtt, még a halastavak virágszakaszában építettek. Közvetlen a város falai alatt (extra portam superiorem) terült el ez a szép magas töltésekkel körülvett tó. Vízét a tavaszi olvadások alkalmával a szomolyáni és a nádasi hegyekből nagy bőségben kapta. A tóból mesterséges folyócska indult ki, s a városon keresztül folyt. A halastónak kettős célja volt. Először is megvédte a várost a tavaszi áradásoktól, mivel a hegyekről leömlő víztömeget magába fogadta; aztán a benne tenyésztett halak szép jövedelmet hajtottak a városnak. Azonkívül a marhák részére itatóul szolgált, s a várost ellátta vízzel. Idők folytán a halastavat felverte a nád, s inkább a mocsár mint a halastó jellegét viselte magán. Ennek oka természetesen maga a város volt, mivel az évek hosszú során át a tavat és a folyócskát nem tisztogattatta, egy fillért reá nem költött, s hagyta a maga sorsára. S még így is haszna volt belőle. A halastó ugyanis az

1738. évben 1050 frt 22 kr., 1743-ban 1008 frt 68 kr. és 1746-ban 739 frt 89 kr. tiszta hasznot hajtott.)¹⁾ Ez a jövedelem tisztán a tó halászatából folyt be. Pedig ebben az időben már teljesen felhagytak a czélszerű hal-szaporítással!

Eközben az 1747. évben nagy szárazság és égető forróság uralkodott. A tisztátlan tóból bűzhödött kigőzölgés szállt fel, s megrontotta a környék levegőjét. Volfart György városi orvos jelentése szerint ez a kigőzölgés a városban sok nyaválát okozott. Különösen egy sajátságos, minden harmadnap visszatérő, fájdalmas lázbetegség uralkodott erősen. Volfart, nem minden ok nélkül, e lázbetegséget a városi halastónak tulajdonította.)²⁾ Ezt az állítást látszott bizonyítani az a körülmény is, hogy a tóhoz közelebb lakók között mintegy hatvan ilyen lázbetegyet találtak. Ez a dolog úgy a kamaráknak, mint a helytartótanácsnak tudomására jutván, tanakodtak a teendők felől. Mivel az a hír volt elterjedve, hogy a láz járványos és ragadós, s hogy annak egyedüli oka a városi halastó, a helytartótanács 1747. szept. 22-én elrendelte, hogy avatott orvosok vizsgálják meg a Nagyszombatban duló nyavalyákat.)³⁾ Két orvos is megvizsgálván a betegeket és kutatóván a betegség okait, részben eltérő jelentést adtak be. Az egyik orvos nem a halastónak, hanem az időjárásnak tulajdonította a járványt, a mely ez időszerint más vidéken is pusztít. Abban meg mindkét orvos megegyezett, hogy a lázbetegség egyáltalán nem ragadós.)⁴⁾ Erre a helytartótanács 1747. év őszén a halastó és a városi viszonyok megvizsgálására bizottságot küldött ki. Ott volt az esztergomi érsek, a váci püspök, Schlossberg László és Bobok Mihály helytartótanácsosok. Ez összejövetel alkalmával megbeszélték a tó lecsapolására szolgáló terveket is. Nagyszombat városa rémülettel vette a hírt, hogy egyetlen vizét, a halastavat lecsapolják! A helytartótanács 1747. nov. 21-én tudatta a várost, hogy a halastavat meg kell szüntetnie, s helyette más jövedelmi forrásról gondoskodnia.)⁵⁾ A község kétségbeesve küzdött eme határozat ellen. Egyik könyörgő felterjesztést a másik után menesztí a kormányzésekhez. Kimutatja, hogy a halastó századok óta áll és soha semmi bajt nem okozott, s nem is 13 frt jövedelmet hajt, mint a hogy a helytartótanács írja, hanem ezernél is többet. A város ünnepélyesen ígéri, hogy úgy a halastavat, mint a levezető folyócskát teljesen megtisztíttatja és szennyves vizet s mocskot nem enged többé belé vezettetni.)⁶⁾ A helytartótanács

1) *Extractus ex rationibus cameralibus liberae regiaeque civitatis Tyrnaviensis erutus etc.*

2) Köz. p.ánz. levélt. *Hungarica* 15135. fasc. Volfart jelentése 1747. szept. 27.

3) Ekkor már az a hír terjedt el, hogy Nagyszombatban a dögvész pusztít.

4) Az egyik jelentést Volfart városi orvos, a másikat Dussik, az esztergomi káptalan orvosa írta.

5) „*quod febres in civitate hac grassantes, et quas medici epidamias vocant. a dicta piscina civitatis immediate vicina in parte proveniant*“ etc.

6) 1747. okt. 18-án a helytartótanácsához és 1747. nov. 8-án ugyanakkor, aztán 1747. decz. 1-én a kamarához.

azonban ragaszkodott a tó lecsapolásához, s a városnak azt írta, hogy a tó helyén pompás kerteket lehet alakítani, s abból a városnak több jövedelme lesz, mint a tóból. A magyar kamara már inkább hallgatott a város könyörgésére. 1747. decz. 15-én ugyanis felírt ő felségéhez. Először is kijelenti, hogy e halastó ügye nem is tartozik a helytartótanács elé, hanem tisztán kamarai ügy, s keményen kikel a helytartótanács illetéktelen beavatkozása ellen. Majd 1747. decz. 20-án védelmébe veszi a nagyszombatiakat és a halastavukat, s kifejti, hogy a tó egyáltalán nem ártalmas, s lecsapolása igen sokba kerülne, s a város nagyon sokat veszítené.¹⁾ E felterjesztésre az udvari kamara is a város mellé állott, s a halastó meghagyása ügyében közbenlépésre kérte a magyar kancelláriát.²⁾

Ezalatt a város a helytartótanács követelésére nov. 21-én megkezdé a tó lecsapolását az átadott tervek szerint. A munka december 14-ig folyt, mikor az új levezető csatorna befagyott, s a városba egy csepp víz sem jött többé. A halastó mellett lévő serfőzőháznak meg nem lévén elegendő vize, a munka abbahagyására készült. Ami vizet levezettek, az még a város falai alatt megállott, ott poshad s a falakat ledöntéssel fenyegette. Mind e bajhoz járult még az is, hogy a halastó megszüntetése mód nélküli leverte a várost.³⁾

Dr. Takáts Sándor.

Viaszkivitel Velenczébe 1747-ben. Ismeretes dolog, hogy Mercy tábornok majdnem monopoliumszerű kereskedést űzött a viasszal. A temesi kereskedelmi társaság is nagy mennyiségű viaszt szállított évenként a fumei és triesti kikötőkbe, hogy onnét hajókon külföldre vigyék. Mivel a törökkel kötött béke alapján, az öt perczent megfizetése után, a török kereskedők szabadon jöhettek árúikkal Magyarországra, ők is meglehetősen mennyiségű viaszt vittek Magyarországon keresztül Velenczébe. Így 1747-ben Hatschi Bazil török alattvaló Mehadián, Temesváron és Légrádon át 113 bál sárga viaszt vitt Velenczébe. Ez a 113 bál viasz 243 mázsát és 90 fontot nyomott. (10581 okkát) Mivel a mehadiai harminczad czédula csak 224 mázsáról szólt, a légrádi harminczados a különbözetet mint csempész árút lefoglalta. Hatschi Bazil erre Mária Teréziánál panaszt emelt a légrádi harminczados ellen. A királyné 1747. nov. 5-én a kereskedő javára döntött. Kimondta ugyanis, hogy a viasz a nedvességet magába szívja, s így nehezebb lesz. S mivel a mértékek között is némi eltérés van, valószínűnek látszik, hogy csalás esete nem forog fent. Különben is — írja a királyné — a viaszt 27 napon át vízen szállították, s így nagyon sok nedvességet magába szívott. Ezért a lefoglalt sárga viaszt

1) Mindkettő a k. p. levélt-ban 15135. fasc-ban van.

2) „quae singula camera ista aulica eidem cancellariae Hungaricae finem in illum peramice notificanda duxit, ut consilio locumtenentiali significare non gravaretur, quatenus sublationem eiusdem piscinae usque ad peragendam praefatam investigationem non urgeret, verum in statu suo relinqueret“.

3) „Populus super attactae piscinae cassatione consternatur“.